

könyv
könyvtár
könyvtáros

1994
március

**Képek az Egri
Főegyházmegyei Könyvtár
bicentenáriumi
ünnepségéről**

**Dr. Seregély István
egri érsek,
az MKPK elnöke
köszönti a vendégeket**

**Dr. Horváth
Tibor,
az MKE
elnöke,
az OPKM
főigazgatója
köszönti
a vendégeket**

**Dr. Orbán Sándor, az Egri Tanárképző Főiskola igazgatója az
ünnepség zárószavait mondja**

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1994. március

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Hóman Bálint:** A magyar könyvtárak rendszere a húszas évek közepén és tervek a jövőre II 3
- Kókay György:** Gulyás Pál könyvtörténeti és szerkesztői munkássága 10

Műhelykérdések

- Kovács Emőke:** Közérdekű információt, de hogyan? 16

Könyvtári élet

- 200 éves az egri Főegyházmegyei Könyvtár 24
- Antalóczi Lajos:** Eszterházy Károly üzenete – az őrzők számadása 26
- Bánhegyi B. Miksa:** Az egyházi könyvtárak evangélizációs jövője 33

Konferenciák

- Papp István:** Holland–magyar könyvtári szimpózium Budapesten 41
- Vajda Kornél:** A miniszter, a közgyűjtemények vezetői és a törvény 44

Szabad tér

- Simon Zoltán:** Az együttműködés szükségességéről 48
- Szeghalmi Ágnes:** Az érem másik oldala. Észrevételek Az Új Könyvek reformja című cikkhez 49

História

- Soltész Zoltánné:** Apponyi Sándor Hungarica-gyűjteménye és katalógusa 51

Könyv

- Báttonyi Viola:** „Két világban éltem”. Beszélgetés Albert Tezlával 56

Recenziók

- Somkuti Gabriella:** Kétszáz éves az Egri Főegyházmegyei Könyvtár 1793–1993 61
- Fügedi Péterné:** MNB. Időszaki kiadványok bibliográfiája 64
- Pogány György:** Juhász Gyula: A történész józansága 66
- Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 68

Lapunk e számát az Egri Főegyházmegyei Könyvtár képanyagával illusztráltuk

From the contents

Emőke Kovács: Community information – how? (16);
The Eger Diocesan Library is 200 years old (lectures and reports) (24);
Mrs. Zoltán Soltész: The Hungarica collection of Sándor Apponyi in the national library (51);

Cikkeink szerzői

Antalóczi Lajos, az egri Főegyházmegyei Könyvtár igazgatója; *Bánhegyi B. Miksa*, a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár igazgatója; *Báttonyi Viola*, az OSZK osztályvezetője; *Fügedi Péterné*, az OSZK ny. fősztályvezetője; *Hóman Bálint*, (1885–1951) történész; *Kókay György*, irodalomtörténész, az MTA Irodalomtudományi Intézetének tud. főmunkatársa; *Kovács Emőke*, az OSZK-KMK osztályvezetője; *Pogány György*, az ELTE oktatója; *Seregély István* egri érsek, az MKPK elnöke; *Simon Zoltán*, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár igazgatója; *Soltész Zoltánné*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Szeghalmi Ágnes*, a Könyvtárellátó Vállalat osztályvezetője; *Vajda Kornél*, a 3K munkatársa

Szerkesztőbizottság:
Tóthné Környei Márta elnök
Domsa Károlyné, **Maurer Péter**,
Poprády Géza, **Sóron László**

A szerkesztőség tagjai:
Berezky László főszerkesztő
Bajai Mária tervezőszerkesztő
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Maróti Istvánné**, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: **Balogh Mihály** ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési és Kulturális mecenatúrájától és a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

A magyar könyvtárak rendszere a húszas évek közepén és tervek a jövőre II.

1. Egyetemes, összefoglaló könyvtárak

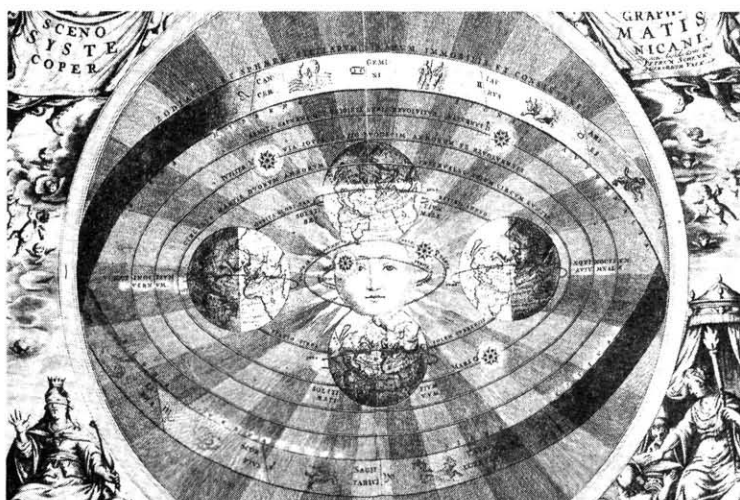
A XIX. század derekáig alapított közkönyvtárak – a közművelődési célzatú egyesületi könyvtárak kivételével – eredetileg az egykorú nagyobb magánkönyvtárakhoz hasonlóan egyetemes irányú és általános érdeklődésű könyvtárak voltak. Hazai könyvtáraink közül ily egyetemes érdeklődésű könyvtár volt a Nemzeti Múzeum, a Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtárán és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárán kívül az egyházi, fő- és középiskolai, valamint a magánalapítású provinciális közkönyvtárak hosszú sora. Gyűjtésük köre a mennyiséget és terjedelmet illetőleg nem volt korlátozva, de határt szabott neki minőség tekintetében a tudományos szelekció, a gyűjtést a tudomány szempontjából megőrzésre méltónak vélt írásművekre korlátozva. Idővel az egyetemes könyvtárak – a sajtótermelés fokozódása, a tudományok specializálódása és a szakkönyvtári rendszer kialakulása, valamint anyagi okok miatt – kénytelenek voltak gyűjtésük körét szűkebbre vonni s bár összefoglaló jellegüket, általános irányukat megőrizték, sok tudományágat kirekesztettek érdeklődésük köréből. Az Országos Széchényi Könyvtár a hazai termékek teljes összegyűjtésére fordítja főgondját, az egyetemi könyvtárak pedig az egyetemen képviselt tudományszakok anyagára korlátozták gyűjtésüket, kirekesztve az alkalmazott tudományokat és a gyakorlati célzatú, ismeretterjesztő irodalom termékeit. Ugyane fejlődésen mentek keresztül a vidéki nagy könyvtárak, melyek közül az egyházi és iskolai könyvtárak túlnyomó része nem tudott lépést tartani a tudományos termeléssel. A városi könyvtárak viszont az újabb időben jórészt felhagytak a tudományos irányú gyűjtéssel, a népművelődésben ismerve fel főfeladatukat. Ma a szó igazi értelmében vett egyetemes könyvtárunk – aminő a British Museum Könyvtára vagy a párizsi Bibliothèque Nationale – nincsen, de vannak – a mindjobban szaporodó speciális szakkönyvtárak mellett – általánosabb érdeklődésű, összefoglaló tudományos könyvtáraink és általános műveltséget terjesztő közművelődési könyvtáraink.

a) *Országos közkönyvtárak.* Tudományos könyvtáraink közt az anyag gazdagsága és sokoldalúsága tekintetében első helyen áll a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára. Az 1802-ben nemzeti könyvtáruul alapított Országos Széchényi Könyvtár a nemzet és a haza fogalma által körülírt szűkebb körben minden irányú szellemi termék teljes összegyűjtésére törekedve, nem ismeri a minőségen alapuló szelekciót. Tudományos szempontból, tudományos célra gyűjti a magyar szerzőtől származó, magyar nyelven, Magyarországon írt, a magyar nép és nemzet egészére vagy egyéneire, a magyar hazára, területére, intézményeire bármily vonatkozást tartalmazó, tehát a legtágabb értelemben magyar vonatkozású irodalmat, tekintet nélkül

a tudományos vagy irodalmi minőségre és belső tartalomra. Az új anyagot 1897 óta kötelespéldányként kapja. Költségvetését csak a külföldi és 1919 óta az elszakított részekben megjelenő magyar vonatkozású anyag beszerzésének és a régi anyag kiegészítésének költségei terhelik. Emellett gondot fordít a szellemi tudományok körében megjelent legfontosabb külföldi sajtótermékek s az egyetemi ifjúság igényeihez mért egyéb szakbeli standardművek megszerzésére. Nagy értékű kézirat- és oklevélgyűjtemény, valamint ősnymtatványok és egyéb bibliográfiai ritkaságok birtokában a múzeumokhoz hasonló tudományos rendszerező és feldolgozó munkásságot fejt ki, minek eredményeit a könyvtudomány egyetlen hazai orgánusaként kiadott folyóiratában (Magyar Könyvszemle) és leíró címjegyzékeiben hozza nyilvánosságra.

Míg a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára a múzeumokhoz hasonlóan önálló intézményként létesült és alakult ki, többi országos jellegű közkönyvtáraink – a városi könyvtárak kivételével – más intézmények függelékeképpen jöttek létre. Mai országos közkönyvtáraink eredetükben egyes tanintézetek, hatóságok, hivatalok, társulatok könyvtárai voltak, s csak idővel fejlődtek közcélra szolgáló intézményekké. Közöttük első helyen áll a Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtára, mely háromszázéves fennállása óta – európai értelemben is számottevő – országos könyvtárrá fejlődött. Régi anyaga egyetemes jellegű. Az újabb időkben már főleg csak az egyetemen képviselt tudománysszakok – s ezek közül is elsősorban a teológiai, jogi, társadalmi, történelmi tudományok, filozófia és matematika – anyagának összegyűjtésére törekszik, a természettudományok, technika és orvostudományok terén az egyetemi ifjúság igényeihez mért standardművek és alapvető munkák, folyóiratok beszerzésére szorítkozva. Bár az évtizedek óta ránehezedő anyagi gondok miatt hivatását teljesen betölteni, gyűjteményeit tudományos tervszerűséggel gyarapítani képtelen, a szellemi tudományoknak ma is leggazdagabb könyvtára hazánkban. Anyagát szervesen egészíti ki a M. Kir. József Műegyetem országos intézeté nőtt könyvtárának főleg természettudományi és technikai anyaga. Az Egyetemi Könyvtárnál kisebb méretű, de a szellemi tudományok terén igen gazdag összefoglaló könyvtárak a M. Tud. Akadémia és a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárai. Mindkettő kötelespéldányokban részesül, s így a modern hazai irodalom gyűjtése terén a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárával versenyeznek. Mellettük a legújabb időben kötelespéldány-jogosultsághoz jutott Képviselőházi Könyvtár is általános irányú, összefoglaló könyvtárrá kezd átalakulni. Legrohamosabban fejlődő könyvtárunk a Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának szakkönyvtárából kialakult Fővárosi Nyilvános Könyvtár. A székesfőváros eléggé nem dicsérhető áldozatkészségéből minden állami intézetnél nagyobb anyagi támogatásban részesülvén, a háborúval beköszöntött gazdasági válság óta egyedül tud lépést tartani a fokozódó sajtótermeléssel. Társadalomtudományi szakkönyvtárból ma már országos jelentőségű, összefoglaló tudományos és közművelődési könyvtárrá nőtt, mely – amennyiben az állam részéről sürgősen nem történik kellő gondoskodás – rövidesen túl fogja szárnyalni mind az egyetem, mind a Nemzeti Múzeum könyvtárait.

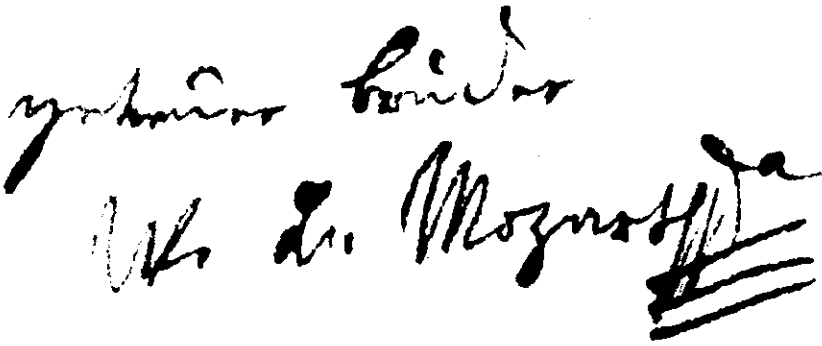
A főváros e nagy könyvtárain kívül a budapesti ref. theol. akadémia Ráday-könyvtára és több vidéki könyvtár is megüti az országos intézetek mértékét. Ilyenek Szeged város Somogyi Könyvtára, az Esztergomi Főegyházmegyei Könyvtár, a Pannonhalmi Szt. Benedek-rendi Főkönyvtár, az Egri Érseki Joglyceum Könyvtára, a debreceni és sárospataki Ref. Főiskolai Könyvtárak, nem szólva a Trianon óta elszakított nagy gyűjteményekről, melyek közül a leggazdagabbak az Erdélyi Múzeum és Ferenc

A Cellarius: Harmonia macrocosmica (Amstelodami, 1708)

József Tudományegyetem egyesített könyvtára, a nagyszombati b. Bruckenthal-Múzeum Könyvtára, a marosvásárhelyi Teleki-nemzetségi Könyvtár, a nagyenyedi Bethlen-kollégium Könyvtára, a pozsonyi Városi és Egyetemi Könyvtár, a temesvári Városi Könyvtár, az alsókubini Csaplovits Könyvtár. E vidéki közkönyvtáraknak többnyire egy-egy maccenas kollektívájából származó régi gyűjteményei sokoldalúság és gazdagság tekintetében vetekszenek a legelső országos közgyűjteményekkel, sőt közülük az újabb alapításokat messze felül is múlják, valamennyinek közös baja azonban, hogy anyagi nehézségek miatt nem tudtak ugyanily keretben továbbfejlődni, s az újabb irodalmi értékű könyvgyűjtemények, semmint élő és fejlődő közkönyvtárak.

A tervszerű fejlesztést gátló anyagi nehézségek mellett, mind az általános irányú, összefoglaló könyvtáraknak, mind az alább említendő szakkönyvtáraknak nagy fogyatkozása az anyag többnyire egészen ősdi és célszerűtlen rendszerezése; a használati szabályok avultsága. Legtöbb közkönyvtárunk, köztük a nemzetközi értelemben is tekintélyes Orsz. Széchényi Könyvtár, Egyetemi Könyvtár és Akadémiai Könyvtár raktára zsúfolt, nehezen hozzáférhető, berendezésük ősdi, szakrendszerük és címjegyzékeik elavultak, olvashelyiségeik és kutatószobáik, hivatali dolgozóhelyiségeik alkalmatlanok és zsúfoltak, kölcsönzési rendszerük nehézkes. Ma is nagy akadálya az egészséges könyvtári élet kialakulásának a múltból átörökölt kóros felfogás, mely a könyvtárak vezetéséhez és könyvtárosi munkához elegendőnek véli a tudományos minősültséget, holott a speciális könyvtári képzettséggel és érzékkel nem bír, dilettáns tudóskönyvtárosok rendszerint megbénítják intézetük egészséges fejlődését, mert túleszik magukat a tapasztalati alapon megállapított elemi kezelés-szabályokon. A tudomány érdekeit szolgáló céltudatos fejlesztési és az akadálytalan könyvhasználatot nagyban hátráltatja a kooperáció teljes hiánya, ami különösen a háborús és azt követő években bosszulta meg magát. Jó részben ennek köszönhető,

The image shows a handwritten signature in black ink on a white background. The signature is written in a cursive, historical style. The first line of the signature appears to read 'yohannes hofler' and the second line reads 'W. A. Mozart'. The signature is enclosed within a thin black rectangular border.

Az egyetlen Magyarországon létező Mozart-levél aláírása

hogy könyvtáraink még ma se tudják pótolni háborús hiányaikat. E bajon van hivatva segíteni az Országos Magyar Gyűjteményegyetem keretében 1923-ban felállított Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ, melynek a külföldi könyvcseré-akció lebonyolításán kívül fő feladata a tudományos közkönyvtárak központi katalógusának, a teljes hazai könyvanyag nyilvántartásának megteremtése. A Központ a csereakció, valamint a könyvtárközi kooperáció tekintetében a lefolyt két év alatt már igen szép eredményeket ért el.

b) Helyi jellegű közkönyvtárak. Közművelődési Könyvtárak. A XIX. század utolsó negyedében megindult múzeum- és könyvtáralapító akció eredményeként ma már majdnem minden vidéki városunknak van a helyi múzeummal kapcsolatos vagy önálló nyilvános közkönyvtára, melyek közül nem egy éri el a tizezres kötetsszámot. Törzsanyaguk – legtöbb helyt valamely régi magán- vagy testületi könyvtár anyagából származván – rendszerint általános irányú és sokoldalú tudományos anyag; az újabb gyarapodásban azonban és műveltebb középosztály igényeinek szemmel tartása mellett, a népművelés szempontjai érvényesülnek. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének irányítása mellett s a fenntartó törvényhatóságnak nem egy helyt nagyon dicséretreméltó áldozatkészsége következtében a városi könyvtárak nagyrésze fontos hivatást betöltő kulturális intézménnyé fejlődött, bár ez a fejlődés nem mindenütt egyenletes és különösen a háború óta több provinciális könyvtárunk stagnál. A közművelődési könyvtárak hálózatának kiépítésében a különféle könyvtáregyesületek és kaszinók, társadalmi körök mellett nagy érdeme van Budapest székesfőváros tanácsának. Kultúrpolitikai tevékenységének eredményeképpen a főváros területén ma már tíz – köztük négy az összeomlás óta felállított – városi népkönyvtár működik, melyek szervezése és irányítása a Fővárosi Nyilvános Könyvtár vezetőségének agilitását dicséri. E fővárosi népkönyvtárak részben az egyetemi ifjúság és a középosztály igényeihez mért közművelődési könyvtárak, részben azonban szoros értelemben vett népkönyvtárak és szervesen illeszkednek be a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége által – a XIX. század harmadik évtizede óta sűrűn

alapított egyesületi könyvtárak alapulvételével, de jórészen állami eszközökkel – kiépített országos népkönyvtárhálózatba. Ezek a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa alá tartozó, s az alsóbb néposztályok művelésére hivatott községi és egyesületi népkönyvtárak a háború előtt már a történeti Magyarország határain belül lévő községek egyharmadában meg voltak szervezve; számuk elérte a nyolcszázat. A trianoni béke következtében ezeknek mintegy 60%-a elveszett, mások a forradalmak és oláh megszállás zavarainak estek áldozatul s a megmaradtak közül is nem egy akadt meg fejlődésében.

c) *Egyházi hatóságok, testületek és iskolák könyvtárai.* Az országos könyvtárakon kívül egyes tanintézetek mellett egész sora él és működik az összefoglaló jellegű tudományos könyvtáraknak. Közülük első helyen állnak a debreceni, valamint a Kolozsvárról, Pozsonyból menekült szegedi és pécsi egyetemek új alapítású és tervszerűen fejlesztett könyvtárai. Az egyházi hatóságok, testületek, szerzetesházak s a fővárosi és vidéki középiskolák közül nem egynek igen tekintélyes könyvtára van, de – sajnos – rendszeres fejlesztésüknek útját állja a gazdasági válság következtében beállott pénzszűke, s emiatt az országos jellegű vidéki könyvtárakhoz hasonlóan visszafejlődésben vannak. Ez iskolai és egyházi könyvtárak kezelése még ma sem mindig szakszerű és a közhasználattól elzárva, csupán a testületek rendelkezésére állnak.

2. Szakkönyvtárak

A könyvtári fejlődés a XIX. század dereka óta a tudományosság egykorú tendenciájának megfelelően a specializálódás irányába halad. E specializáló törekvések eredménye volt a kezdetben egyetemes jellegű, összefoglaló könyvtárak gyűjtési körének fentebb ismertetett korlátozása, s e törekvések eredményeképpen alakult ki szakkönyvtárhálózatunk.

a) *Országos szakkönyvtárak.* A múlt század közepe óta alapított iskolai, hatósági, hivatali és társulati könyvtárak jelentősebbjei félszázad alatt országos jelentőségű nyilvános könyvtárakká fejlődtek. Közülük első helyen állanak a legutóbbi időben általános irányba fejlődő s az összefoglaló közkönyvtárak közt már említett nyilvános könyvtárak: a József Műegyetem Könyvtára (elméleti és alkalmazott természettudományok, technológia), a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára (statisztika, közgazdaság, társadalmi tudományok), a Magyar Országgyűlés Főrendi és Képviselőházának Könyvtára (jog- és államtudományok), a Fővárosi Nyilvános Könyvtár (társadalmi tudományok). Mellettük legjelentősebb nyilvános szakkönyvtáraink a Kir. Magy. Természettudományi Társulat Könyvtára, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára, a Kir. Orvosegyesület Könyvtára, az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum Nyilvános Könyvtára, az Orsz. Szépművészeti, Technológiai, Mezőgazdasági és Kereskedelmi Múzeumok könyvtárai, a M. Kir. Földtani Intézet Könyvtára s az intézményredukció során 1923-ban a vallás- és közoktatásügyi minisztérium könyvtárával egyesített – Országos Pedagógiai Könyvtár. Valamennyi a fenntartó intézmény szempontjainak megfelelő szakszerűséggel fejlesztett speciális könyvtár. Anyaguk értékesen egészíti ki az általános érdeklődésű országos könyvtárak anyagát az egyes tudományszakok speciális ágazatainak és részletkérdéseinek anyagával. Fejlődésük – szűkebb kör kitöltésére lévén hivatva – biztosítottabbnak látszik a összefoglaló könyvtárakénál.

E nyilvános szakkönyvtárakon kívül szakintézményeink mellett a tudósok szűkebb nyilvánosságának nyitva álló szakkönyvtárak egész sora működik. Közülük legjelentősebbek a Magyar Nemzeti Múzeum tárainak archeológiai, numizmatikai és művészettörténeti, néprajzi, zoológiai, botanikai, ásvány-, föld- és őslénytani szakkönyvtárai, az Országos Levéltár és Magyar Történelmi Társulat egyesített történelmi könyvtára, a M. K. Orsz. Meteorológiai Intézet és a többi kísérletügyi intézmények szakkönyvtárai, a Mérnök- és Építészegylet, a Magyar Földrajzi Társaság, az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület Könyvtára.

b) Hatóságok, hivatalok, iskolák szakkönyvtárai. A nyilvános jellegű szakkönyvtárak mellett számos oly szakkönyvtárunk van az egyes hivatalok, hatóságok és intézetek mellett, melyek csupán az illető testület tagjai részére állanak nyitva. Ilyenek a miniszteriális könyvtárak, melyek közül a belügyminisztérium, a földművelésügyi, igazságügyi és pénzügyi minisztériumok könyvtárai a leggazdagabbak. Egyéb hivatalok és hatóságok könyvtárai közül a M. kir. Curiának és Ítéltáblának, a M. K. Szabadalmi Hivatalnak, az iskolák közül a Budapesti Központi Papnevelő Intézetnek, a Honvéd Ludovika-Akadémiának, az Orsz. Rabbiképző Intézetnek, a M. Kir. Állatorvosi Főiskolának vannak nagyobb méretű szakkönyvtárai, valamint a Budapesti Kir. Magyar Tudományegyetem különböző intézeteinek.

3. Emlékgyűjtemények

A két előző csoportba tartozó könyvtárak mindegyike állandó és folytonos fejlődésre szánt intézmény. Vannak azonban oly kisebb könyvgyűjteményeink is, melyek mint az emlékmúzeumok egy-egy irodalmi vagy történeti szempontból kimagasló egyéniség magánkönyvtárát eredeti összetételben és rendezésben őrzik. Ezek a továbbfejlődésre nem szánt gyűjtemények – aminők például gr. Széchenyi Istvánnak a család letéteképpen ideiglenesen a Magyar Nemzeti Múzeumban elhelyezett magánkönyvtára. Kisfaludy Sándor, Madách Imre, Kossuth Lajos és más nagyjaink ugyancsak a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi Könyvtárában őrzött magángyűjteményei, bár célzatuk a kegyeletes megemlékezés, tudományos szempontból is értékesek, mert visszatükrözik az illető személy szellemi fejlődésének képét. Nem tartoznak ide azok a bibliofilkönyvtárak – köztük a Magyar Nemzeti Múzeum Apponyi- és Todoroszku-könyvtárai, a M. Tud. Akadémia Ráth-könyvtára –, melyek mint egy-egy speciális szaknak teljességre törekvő szakkönyvtárai tartatnak meg eredeti összetételükben. Ezek, valamint az egyes kiváló egyéniségek műveit és a rájuk vonatkozó irodalmat gyűjtő s állandóan fejlesztett könyvtárak – így a Kisfaludy-Társaságnak az Egyetemi Könyvtár Shakespeare anyagával egyesített Shakespeare-Könyvtára, a Petőfi Társaság Petőfi-Könyvtára – a szakkönyvtárak csoportjába sorolandók.

A könyvtárügy terén előttünk álló feladatok közül legsürgősebb a tudományos könyvtárak organikus együttműködésének megszervezése. Ez együttműködés előfeltételei: a gyűjtési körök szabályozása, a tudomány egyetemes szempontjaiból kiinduló tervszerű gyarapítást előmozdító s a könyvtárhasználatot megkönnyítő központi nyilvántartás megteremtése, illetőleg fokozatos kiépítése és evvel kapcsolatban az egységes rendszerezési szabályok kidolgozása.

Bár a könyvtárak szaporodása és gyarapodása igen örvendetes kulturális jelenség,

fővárosi közkönyvtáraink gyűjtőmunkássága sürgős revízióra szorul. Normális viszonyok között sem indokolható, mai helyzetünkben pedig egyenesen megengedhetetlen öt-hat közkönyvtár azonos irányba való fejlesztése. A szellemi tudományok anyagát gyűjtő nagy könyvtáraink – az Orsz. Széchényi Könyvtár, Egyetemi Könyvtár, M. Tudományos Akadémia Könyvtára, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára, Országgyűlés Könyvtára és Fővárosi Könyvtár – csak akkor fognak igazán megfelelni hivatásuknak, ha egészségtelen rivalizálás helyett gyűjtési körüket korlátozva megsztóznak a beszerzésre váró tudományos anyagon. A végső, ideális megoldás természetesen a Múzeum, Egyetem és Akadémia Könyvtárainak egy modern elrendezésű központi épületben való helyrajzi egyesítése, vagyis az igazi Nemzeti Könyvtár megteremtése volna. Egyelőre azonban meg kell elégednünk a gyűjtési körök szabályozásán alapuló munkamegosztással és a könyvtári dotációk emelésével. A különböző állami szervek fennhatósága alá rendelt országos jellegű összefoglaló és szakkönyvtárak irányítását, illetőleg ellenőrzését központosítva, a többi könyvtár-fenntartó hatóságokkal és intézményekkel megegyezést kell teremteni az egyes könyvtárak fejlesztésének iránya és mértéke, a gyűjtési körök tekintetében. A gyarapításban nem szabad továbbra is egyéni és partikuláris szempontokból kiindulnunk, hanem a magyar tudomány és a magyar tudósok összességének érdekeit kell szemünk előtt tartanunk. Meg kell állapodnunk az egészséges munkamegosztás elvén alapuló közös munkatervben s ennek végrehajtására kell minden erőnket fordítanunk.

Az országos könyvtári szervezet kultúrpolitikai irányítására az Országos Magyar Gyűjteményegyetem hivatott, míg a keretében működő Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ az összes tudományos közkönyvtárak összekötő szervévé építendő ki, mely a maga nyilvántartásaival mintegy központi tudakozó és tájékoztató irodája a magyar könyvtárhálózatnak, s melybe szervesen be kell kapcsolnunk a közintézményeknek – az egyetemi intézeteknek, hivataloknak, hatóságoknak – ma a nyilvánosságtól elzárt szakkönyvtárait is.

A könyvtárak központi irányításának, ellenőrzésének, anyaguk központi nyilvántartásának biztosításával a javadalmaknak a békemértékre való egyidejű felemelése esetén megoldáshoz fog jutni a tervszerű gyarapítás és a célszerű rendszerezés kérdése. Az elavult kezelési és használati rendszer megjavítása, a modern könyvtártechnikai rendszer kiépítése azonban csak megfelelő anyagi áldozatok árán hajtható végre. A mai igényeknek megfelelő szakrendszer, s újrendszerű szak- és tárgyi katalógusok kidolgozásához, a raktárak átépítéséhez, modern olvasó-, kutató- és dolgozóhelyiségek berendezéséhez épületbővítésre, illetőleg átalakításokra és a mainál nagyobb számú szakértő személyzetre lesz szükség. Bármennyire takarékosra szorít is ma szomorú gazdasági helyzetünk, e tekintetben nem szabad garasoskodnunk, mert jól rendezett, használható könyvtárak nélkül rövidesen be fog következni a magyar tudomány, a magyar kultúra s velük a magyar gazdasági élet újabb csődje is.

A vidéki könyvtárak közül a tudományos jellegűek a tudományos könyvtárak országos szervezetébe kapcsolandók be, fejlődési lehetőségüknek megfelelő javadalmazás által leendő biztosításával. A meglévő közművelődési és szorosan vett népkönyvtárak fenntartását és fejlesztését elsősorban a törvényhatóságok, illetőleg községek köteleességévé kell tenni. Ellenőrzésük, támogatásuk s a népkönyvtárhálózat reorganizációja és teljes kiépítése az államra hárul. Ez átszervezés során kell módot találnunk a múzeumokkal kapcsolatban említett szemléltető népművelő gyűjtemények létesítésére.

A könyvtárak jövő fejlődése szempontjából nagyfontosságú probléma a könyvtárosképzés kérdése. Míg a muzeális munka elsősorban szakszerű tudományos képzettséget igényel, a könyvtárakban elsősorban speciális könyvtártani ismeretekre, s emellett általános tudományos műveltségre van szükség. A közkönyvtárainkban ma uralkodó visszas állapottok főoka a rendszeres könyvtárosképzés hiánya. E bajon a könyvtári tisztviselőknek tisztán könyvtár tanulmányozási célból leendő külföldi kiküldetésével és kötelező tanfolyamok szervezésével, a jövőt illetően pedig az egyetemi könyvtártani oktatás rendszeresítésével segíthetünk

Hóman Bálint

Gulyás Pál könyvtörténeti és szerkesztői munkássága

Gulyás Pál munkásságával kapcsolatban főként nagy jelentőségű bibliográfiai tevékenységére, életrajzi és álnév-lexikonára gondolunk. Valószínűleg kevésbé, vagy csupán nagy torzításokkal ismert könyvtárpolitikai és könyvtárigazgatói működése, és talán csak a szakemberek tájékozottak könyvtártörténeti kutatásait illetően. Azt pedig, hogy 13 éven keresztül a *Magyar Könyvszemle* szerkesztője is volt, talán még kevesebben tudják. Pedig e két utóbbi is fontos részét képezte életművének – amely mint látni fogjuk, ezekkel együtt alkotott nála egységes egészet –, ezért mindenképpen indokolt, hogy szó essék a több szempontból jelentős, úttörő könyvtörténeti és szerkesztői munkásságáról is. Gulyás Pál tudósi és könyvtárosi koncepciójában a könyvtári és a bibliográfiai munka, valamint a kutatás és a folyóiratszerkesztés még szorosan összetartozott.. Korunkban sajnos, inkább kárára mint hasznára a szervesen összefüggő szellemi munkaköröknek, e területek meglehetősen szétváltak, sőt olykor el is idegenedtek egymástól.

E differenciálódási folyamat a tudományban a magyar századforduló idején, Gulyás Pál pályája elején már megkezdődött. Hogy az ő életművében mégis a kultúra, és ezen belül a könyvkultúra egysége dominált, talán nem csalódom, ha arra gondolok, hogy ebben volt szerepe a 18. századi felvilágosodás gondolkodóinak.

Nem lehetett véletlen, hogy Gulyás Pál első jelentős munkája, doktori disszertációja a magyar felvilágosodás neves írójáról, *Péczei Józsefről* készült. Az 1902-ben megjelent és a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem pályadíját elnyert műben annak a 18. század végi magyar írónak az életét és munkásságát dolgozta fel, aki irodalmi tevékenységét – a francia felvilágosodás hatására – oly szorosan összekapcsolta az ismeretek terjesztésével és a tudományok népszerűsítésével. A monográfia szerzője behatóan foglalkozott a komáromi író folyóiratával is, melynek még címe – *Mindenek Gyűjtemény* – is az enciklopédikus teljességre való törekvést fejezte ki.

A 20. század elején egy szaktudós számára az enciklopédikus sokoldalúság már alig tűnhetett járható útnak. A szaktudományoknak e lendületes fejlődése és differenciálódása figyelmeztetően kellett hogy hasson Gulyás Pál további tudományos tevékenységére is. Egy darabig mintha mégsem kívánt volna tudomást venni erről, hiszen a következő időszakban egészen különböző témák foglalkoztatták. 1904-ben

az *Egyetemes Philológiai Közlemények*ben a franciák első „akadémiájá”-nak, a Pleiade-nak a megalapítójáról, a humanista *Jean Antoine de Baif* verstani kísérletéről közölt tanulmányt, majd 1911-ben a *Balzac és a heraldika* című, sajátos témájú írása jelent meg a *Turul* című folyóiratban. Még pályája derekán is vállalkozott egy francia irodalomtörténettel kapcsolatos feladatra: a Franklin Társulat népszerű sorozata, a *Kultúra és Tudomány* részére elkészítette (*Ferdinand*) *Brunetiere* válogatott kritikai tanulmányainak fordítását, mégpedig kiváló stilisztikai felkészültséggel (1927).

Magyar vonatkozású művelődéstörténeti tanulmányait is jellemzi egy bizonyos tartalmi változatosság, de ugyanakkor egyre inkább előtérbe került a magyar könyvku-
ltúra múltja iránti érdeklődés is. Az 1927-ben megjelent *Bibliotheca Corviniana – Mátyás király könyvtára* című tudományos díszműben a Corvina Könyvtár mohácsi vész utáni sorsáról közölt értékes tanulmányokat. 1941-ben a *Bibliotheca Joannis Sambuci – Zsámbéki János könyvtára* című összeállításban a 16. századi neves könyvgyűjtőről és könyvtáráról jelentetett meg tanulmányt és katalógust. Figyelme tehát Mátyás gazdag könyvtára mellett afelé a humanista polihisztor felé fordult, aki megszerzett és áttanulmányozott minden, számára hozzáférhető könyvet. *Alszeghy Zsolt*, a kiadvány méltatásában nemcsak a kiadás fáradságos munkájáért tolmácsolta Gulyás Pálnak a tudomány háláját, hanem azért is, mert – „a hivatalos tudományosság közönye miatt” – a kötetet saját költségen jelentette meg.

E teljességre egyáltalán nem törekvő, csupán szemelvényes példák is mutatják Gulyás Pál irodalom- és művelődéstörténeti érdeklődésének sokoldalúságát. Az enciklopédikus műveltségű Péczeli, a világhírű Corvina Könyvtár és a polihisztor Zsámbéki iránti érdeklődése jól jelzi, mennyire vonzották őt azok a témák, amelyek a sokoldalú műveltség történeti példái voltak.

Ugyanakkor azonban, mint 20. századi tudósnek, neki is fel kellett ismernie, hogy a tudományos kutatás terén a korábbi századok univerzális érdeklődésű tudósai felett eljárt az idő. Ő maga pedig egyre inkább nem csak kiváló, nagy műveltségű könyvtáros, szellemes és világos stílusú művelődéstörténeti esszék írója volt, hanem egyszerűsmind új területeket feltárni kívánó szaktudós is, akinek a források között olykor mélyebbre is kell ásnia, hogy új eredményekkel gazdagíthassa a magyar művelődés történetét.

Talán helytálló és nem erőltetett az a felismerés, hogy Gulyás Pál a személyiségében meglévő kettősséget: a felvilágosodás enciklopédikus, sokoldalú érdeklődését és a szaktudomány műveléséhez elengedhetetlenül szükséges szakosodást és a részletekben való elmélyedést életműve két alapvető tevékenységének: bibliográfiai és kutatói munkásságának párhuzamos, egymást kiegészítő folytatásával egyeztette össze.

Gulyás Pálnak 1908-tól kezdve jelentek meg bibliográfiai munkái, melyek között olyan nagyszabásúak voltak, mint az 1917-ben napvilágot látott *Magyar Szépirodalom idegen nyelven a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában* című kötete és számos más jelentős összeállítás. Az 1942-ben elkészült egyik legfontosabb műve, *A bibliográfia kézikönyve* is jó példája Gulyás Pál egyetemes gondolkodásának. A kötetek nemzetközi méretekben, csaknem valamennyi szaktudomány bibliográfiáit számbavették és ismertették.

Enciklopédikus beállítottságának legvilágosabb bizonyítéka mégis a legnagyobb méretű bibliográfiai vállalkozása, *A magyar írók élete és munkái*. *A Szinnyei József* által készített hasonló című és hasonló egyszemélyes hősiességet kívánó mű folyta-

tására vállalkozni a 20. században már csak olyan lélekkel lehetett, amelyben élt még az enciklopédisták vágya, hogy a világot, legalábbis a magyar szellem világát még valamiféle egységben mutassa be. Csak ezért vállalkozhatott e hatalmas feladatra, miután a Magyar Tudományos Akadémia 1915-ben, Szinnyei József halála után ezzel megbízta. Gulyás vállalta ezt a Szinnyei szavaival „soha véget nem érő, óriási türelmet és nagy önfeláldozást kívánó munkát, melynek jutalma gáncs és kevés elismerés” – és fél évszázadra, egészen élete végéig eljegyezte magát vele. Pedig tudatában volt, mire vállalkozott, bár azt nem sejtette, hogy a „gáncs és kevés elismerés” milyen enyhe kifejezés annak érzékeltetésére, ami élete utolsó évtizedeiben, sőt halála után is egy jó ideig várt rá.

Bizonyára könnyíthetett volna munkáján, hiszen Szinnyei tágan értelmezett „írói” fogalma a 20. században már szűkíthető lett volna. Gulyás Pál azonban ezzel is enciklopédikus beállítottságáról tett tanúbizonyságot, amikor a „litteratus” fogalmát szinte a 18. századi értelemben őrizte meg. A módosítást – Szinnyeihez képest – nem a szerzők körének csökkentésében, hanem a szócikk stílusának tömörítésével végezte el. Eljárását szokás volt és „illett” – ha nem is szakmai okokból – csak kritikával illetni. Pedig módszerei nemcsak hagyományosak voltak, hanem számos modern vonást is tartalmaztak.

Szinte bizonyosra veszem, hogy Gulyás Pál azért vállalkozott erre az egy ember számára hatalmas, sziszifuszi munkára, mert ezáltal látta leginkább kielégíthetőnek a benne meglévő belső igényt az egész magyar kultúra és tudományosság áttekintésére. Ezzel kompenzálta a benne egyre inkább kibontakozó szaktudósi érdeklődést, amely a magyar könyvkultúra bizonyos korszakait kívánta feltárni.

Történeti érdeklődése először a magyar könyvnyomtatás első századaiba vezette. Később a magyar könyv sorsa érdekelte, egészen a 20. századig. Számos jelentékeny művelődéstörténeti publikációja közül két monografikus munkája emelkedik ki. Mindkettő nemcsak az ő életművében játszik kiemelkedő szerepet, hanem a magyar könyvtörténeti kutatások terén is, hiszen gyakran e témák első tudományos összefoglalásai voltak. Jelentőségüket természetesen az sem homályosíthatja el, hogy megjelenésük óta e területekkel kapcsolatos ismereteinket számos új részletkutatás és összegző mű gazdagította.

1931-ben jelent meg a Széchényi Könyvtár kiadásában *A könyvnyomtatás Magyarországon a 15. és 16. században* című, gazdagon illusztrált munkája. Amit Gutenberg találmányának hazai kezdeteiről és elterjedéséről tudni lehetett, az vagy csak részletkérdésekre vonatkozott – mint pl. *Ferenczi Zoltán* kutatásai – vagy pedig *Ballagi Aladár* és *Novák László* hiányos szakmai és tudományos felkészültséggel írt publikációiból származhattak. Gulyás Pál könyve volt az első tudományos igényű nyomdászattörténetünk. Könyvét 26 fejezetre osztotta, és nyomdáként tárgyalta az első másfél század magyar könyvnyomtatását.

A bevezető fejezetben a könyvnyomtatás feltalálásával és külföldi elterjedésével foglalkozott. Külön fejezetekben tárgyalta *Hess András* műhelyének történetét, a magyarországi egyházi vezetők és világi főurak külföldi könyvkiadóknál foganatosított rendeléseit és a külföldön működő magyarországi könyvnyomtatók tevékenységét. A hazai nyomdák közül kiemelte azoknak a szerepét, amelyeknek működése irodalomtörténeti szempontból is jelentős volt: így behatóan foglalkozott *Nádasdy Tamás* újszигeti, *Heltai Gáspár* kolozsvári, *Karádi Pál* abrudbányai és *Hoffhalter* több magyarországi városban megforduló nyomdájának történetével.

A Boldogságos Szűz Mária óraskönyvéből (15. sz.)

Gulyás Pál nyomdászattörténeti monográfiájának nagy irodalomtörténeti jelentősége is volt: azon túl, hogy az irodalmi élet alapvető feltételének számító könyvnyomtató műhelyek tevékenységét feltárta, számos, szűkebb értelemben vett irodalomtörténeti kérdést is tisztázott. Ő világított rá például először arra, hogy *Tinódi Lantos Sebestyén* azért fordult 1554-ben Cronicája kinyomtatásával a akkor még Hofgraff vezetése alatt álló kolozsvári nyomdához, mert műveit a német ún. Zeitungsgesangra visszavezethető históriás énekeket – hangjegyekkel is el akarta látni, és ezért ezt akkor máshol nem tudta volna elérni. Amit Gulyás Heltai kiadványainak tipográfiai kiállításáról megállapított – hogy ti. „egyenetlenek, szegényes díszítésűek, látszik, hogy sebbel-lobbal ütötték össze, hogy minél előbb elárasszák vele a könyvpiacot” – nyomdászattörténeti alátámasztása volt Heltai legfőbb kiadói jellegzetességeinek. Más esetben is sikerült megvilágítania irodalomtörténeti problémákat tipográfiai módszerekkel. Így például Balassi Menyhért árultatásáról szóló komédiával kapcsolatban a könyv betűtípusai alapján bizonyította be, hogy ez nem Gyulafehérvárott, hanem Abrudbányán készült. A kötet végén a szerző egy nagy összefoglaló fejezetben 16. századi könyvnyomdáink életét rajzolta meg. Érdekes és új adatokat tárt fel a 16. század cenzúrájáról, a nyomdák privilégiumáról és a könyvek forgalmazásáról is.

Gulyás Pál monográfiája a magyar nyomdászat kezdeteiről tiszteletre méltó úttörő vállalkozás volt, hiszen úgy kellett egy nagyobb korszakról összegzést írni, hogy a részletkutatások még nagyon sok esetben hiányoztak. Munkája akkor is jelentős alapműve maradt a magyar nyomdászat történetének, ha azóta – különösen a *Régi magyarországi nyomtatványok* című vállalkozás kapcsán számos részletkérdésben sikerült a kutatásnak mélyebbre ásni és új eredményeket elérni.

Műve abból a szempontból is példamutató, hogy volt bátorsága a kutatás akkori fázisában is szintézist készíteni. Mostanában éppen az ellenkezőjének lehetünk inkább tanúi, jóllehet azóta számos részletkutatási eredménnyel gazdagabbak lettünk, mégis alig akad összegező, összefoglaló munkára vállalkozó. Pedig a további kutatások feltétele az eredmények időnkénti összefoglalása és a fehér foltok kimutatása.

Gulyás Pált könyvtörténeti munkáiban is jellemezte az egyetemesre, összegzésre való törekvés. A még részletesen fel nem tárt területeken átsegítette őt széleskörű műveltsége és könyvismerete. Ugyanezt tapasztaljuk másik, röviden ismertetni kívánt könyvtörténeti összegző munkájában, a *Magyar Könyvszemle* 1923–1924. évfolyamaiban folytatásokban megjelent, majd 1961-ben önállóan, a KMK kiadásában füzetekben is „belső használatra” kiadott, *A könyv sorsa Magyarországon* című áttekintésében.

A terjedelmes tanulmány valójában a *Pintér Jenő* által szerkesztett *Magyar irodalomtudományi kézikönyv* számára készült összefoglalás. Az egyes fejezeteihez kapcsolott, példátlanul gazdag irodalomjegyzék azonban azt bizonyítja, hogy megírását komoly kutatómunka előzte meg: az összegzés saját anyaggyűjtésének, kutatásainak és egyetemi előadásainak a szintézise, amihez hasonlót sem előtte, sem azóta nem készített senki, jóllehet a tanulmány kiadói – talán az 1961-es megjelentetés érdekében is – miközben többször elhatárolták magukat annak „ma már nem elfogadható szempontjaitól és módszereitől” azzal a reménnyel adták közre Gulyás Pál legjobb esetben is csak „túrt” munkáját, hogy „jó szolgálatot tesz addig is, míg a marxista szellemű, átfogó magyar könyv- és könyvtártörténet megírásra nem kerül”.

A tanulmány három nagy korszakra, főfejezetre tagolódik: az első a középkort, a második az újkort, Bessenyei fellépéséig, a harmadik pedig a legújabb kort tárgyalja Bessenyeitől a trianoni békéig. Az egyes fejezetek a korszak teljes könyvkultúrájának történeti szintézisét adják. A szerző figyelme kiterjedt a könyv formájára, előállítási módjára, forgalmazására és a könyvtárakra. A második fejezettől gazdagodik a téma a könyvnyomtatás hazai fejlődésének rajzával, a kiadói viszonyok és a cenzúra, valamint a köz- és magángyűjtemények, a tudományos könyvtárak, a közművelődési és népkönyvtárak, sőt a fontosabb magánkönyvtárak leíró történetével. E hatalmas anyag komplex feldolgozására és tömörítésére csak az lehetett képes, aki szerencsésen egyesítette magában az analízáló és a szintetizáló képességeket, és aki a magyar könyvkultúra részleteinek ismerete mellett is átfogó, egyetemes tudásra törekedett. Csak sajnálhatjuk, hogy élete utolsó évtizedeiben nem volt lehetősége széleskörű könyvtörténeti ismereteinek újabb összefoglaló művekben való átadására.

Gulyás Pál könyvtörténeti munkásságával – amelyet csak rendkívül vázlatosan tudtam e keretek között áttekinteni szorosan kapcsolódott folyóirat-szerkesztői tevékenysége. A Széchényi Könyvtárnak 1908-tól lett munkatársa, de a *Nemzeti Múzeum Könyvtárának Közlönyeként* megjelent *Magyar Könyvszemle*ben már 1902-től kezdve jelentek meg rendkívül változatos és sokrétű publikációi: a Hain-féle ősnymtatvány jegyzékről, a Széchényi Könyvtár aldináiról, Mátyás könyvtáraitól, a London Libraryről és Párizs tudományos könyvtáraitól. Az 1910. évfolyamban pedig már megjelent az első nagyobb könyvtárpolitikai tanulmánya is a folyóiratban *Az új fővárosi könyvtár tervezetéről*, amelyben *Szabó Ervinnel* polemizált, aki a *Könyvszemle* következő számában már hasonló, terjedelmes tanulmányban válaszolhatott is e cikkére.

1911-ben, 30 éves korában ő a *Magyar Könyvszemle* szerkesztője, amikor *Kollányi*

Ferenc megvált múzeumigazgatói és szerkesztői állásától. 13 éven keresztül, 1924-ig tartó szerkesztői tevékenysége alatt felélénkült a folyóirat: az a sokoldalúság, frissesség és stiláris könnyedség, ami az ő cikkeit és tanulmányait jellemezte, jellegzetessé vált a *Magyar Könyvszemle* ezen évfolyamaiban is. A *Tudományos értekezések* és az *Adattár* rovataiban a legújabb könyvtörténeti és bibliográfiai kutatások eredményei jelentek meg, a *Szakirodalom* fejezetben a friss hazai és külföldi könyvtörténeti és bibliográfiai munkák recenziói, a „külföldi folyóiratok szemléje”-ben pedig az európai szakirodalom ismertetései kaptak helyet. Volt a *Könyvszemlének* akkor egy *Vegyés közlemények* című rovata is, amelyben a hazai és külföldi könyvtári élet híreiről számoltak be: a Széchényi Könyvtár új igazgatójának kinevezésétől, a népkönyvtárkezelők hadba vonulásáig. Rendszeres rovat lett Gulyás Pál szerkesztése idején a *Vidéki Könyvtáraink* c. éves beszámoló, amely részletes tájékoztatást nyújtott a fővároson kívüli nagyobb könyvtárak működéséről.

A *Magyar Könyvszemlében* jelent meg 1920–22. között Gulyás Pál *Kommunista könyvtárpolitika* című tanulmánya, amely éles kritikát mond a Tanácsköztársaság könyvtári rendelkezéseiről és gyakorlatáról. Ez az írása, amelyről negyven éven át csak elítélően nyilatkoztak, három évtizeddel később legfőbb oka lett a kiváló, nagy tudású könyvtáros és tudós szinte „ellenség”-ként való kezelésének. Hatására még a *Magyar írók* folytatását sem támogatták, a mostoha körülmények között mégis elkészült 7. kötetet lektoroknak adták ki, hogy a kiadási szándék illúziója megmaradjon, majd a kötetet elsüllyesztették.

A *Magyar Könyvszemlé*t egyébként 1924-ig szerkesztette. Szerkesztői megbízatásáról azért mondott le, hogy a *Magyar írók* folytatásának szentelhesse egész idejét. Szerkesztői éve alatt a folyóirat színvonala jelentősen emelkedett, ugyanakkor stilárisan is közérthetőbb lett, ami egy tudományos folyóiratnak sem válhat kárára.

Gulyás Pál gazdag életművéből mindössze két szektort: könyvtörténeti kutatásait és szerkesztői tevékenységét tekintettük át. A fordulat évét követő négy évtized alatt oly sokszor „haladásellenesnek” nevezett tudós szellemi gyökerei valójában a modern európai gondolkodás legjelentősebb hagyományába, a 18. századi felvilágosodás szellemébe nyúlnak vissza: innen származott nála a tudományok tisztelete éppúgy, mint enciklopédikus beállítottsága. Ezt bizonyítja Péczeli monográfiájától kezdve egész működése.

Engem (akinek az ötvenes évek folyamán, mint a Széchényi Könyvtár fiatal könyvtárosának volt alkalmam még öt személyesen ismerni és tanúja lenni a mostoha körülmények között végzett kitartó munkájának) Gulyás Pál személyisége is emlékeztet a magyar felvilágosodás nagy képviselőinek hitére és erőfeszítéseire. Leginkább az idős Bessenyei szinte eredménytelennek tűnő igyekezetét juttatta eszembe, aki szintén dacolni tudott a mostoha körülményekkel és az utókorba vetett hittel írta összegző munkáit. Ez a hit, akkor bármennyire is vakmerőnek tűnt, történelmünk tragikus korszakai után előbb-utóbb mindig igazolódott. Örülnünk kell, hogy Gulyás Pál esetében erre a igazolásra és a történeti korrekcióra halála után már nem évszázadokat, hanem „csak” három évtizedet kellett várni.

Kóky György